

MfJ

مجله فقه پزشکی

دوره دوازدهم، شماره چهل و دوم، ۱۳۹۹

Journal Homepage: <http://journals.sbmu.ac.ir/mf>

مقاله پژوهشی

تعظیم شعائر دینی و نسبت آن با مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا^۱

سید محمد مهدی غمامی^{*۱}

۱. استادیار، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: بیماری کرونا ویروس که افراد زیادی را در جهان به کام مرگ کشانده، تهدیدی علیه سلامت عمومی به حساب می‌آید. در این راستا غالب کشورها جهت مهار و مدیریت این بیماری محدودیت‌هایی را وضع کرده‌اند که از حیث حقوقی لازم است در این محدودیت‌ها الزامات و چارچوب‌هایی را رعایت کنند. برخی از این چارچوب‌ها مانند لزوم رعایت اصل حاکمیت قانون، کلی و برخی دیگر از الزامات مرتبط با ساختار و ماهیت دولتها هستند. در ایران، رعایت موازین اسلامی وفق اصل چهارم قانون اساسی از مهمترین این بایسته‌ها است. با ملاحظه مصوبات ستاد ملی کرونا، شاهد نقض توأمان مندرجات قانون اساسی از جمله اصل سوم و چهارم می‌باشیم به گونه‌ای که جانب تعظیم شعائر دینی به عنوان امر اجماعی در میان احکام اجتماعی رعایت نمی‌گردد و بین وضع محدودیت‌ها در تجمعات غیر دینی و دینی تناقض وجود دارد. مقاله حاضر در صدد بررسی حدود اختیارات دولت بر اعمال محدودیت‌ها در اجرای مراسم مذهبی و تعظیم شعائر می‌باشد.

مواد و روش‌ها: جستار حاضر بر اساس شیوه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری داده‌های موجود در متون فقهی حقوقی در رابطه با تعظیم شعائر دینی و نیز محدوده وظایف حکومت (دولت) در دوران شیوع بیماریها، پرداخته و با روش توصیفی تحلیلی به نقد و بررسی دیدگاههای مختلف همت گمارده و با استناد به قواعدی چون «منع تبعیض»، «انصاف» و «تناسب» گامی در جهت ارائه راهکار مناسب در رفع تناقض بین تعظیم شعائر و رفع خطر بیماری برداشته است.

نتیجه‌گیری: یافته‌های مقاله حاکی از آن است که در دوره شیوع کرونا، اصول متعدد فقهی حقوقی از جمله قاعده تقدیر، حکومت موازین اسلامی، اصل تناسب، اصل عدم تبعیض و اصل رفتار منصفانه از سوی ستاد مقابله با کرونا رعایت نشده و لازم است پیشنهاد‌های اعضای این ستاد، قبل از تصویب مورد بررسی کارشناسان شرعی و قضایی قرار گیرند تا بین رفع مخاطره بیماری و تعظیم شعائر مذهبی تعادلی نسبی ایجاد شود.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۰۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۲/۳۰

واژگان کلیدی:

ستاد ملی مبارزه با بیماری کرونا

تعظیم شعائر

کرونا ویروس

* نویسنده مسؤول: سید محمد مهدی غمامی

آدرس پستی: ایران، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و حقوق.

پست الکترونیک:

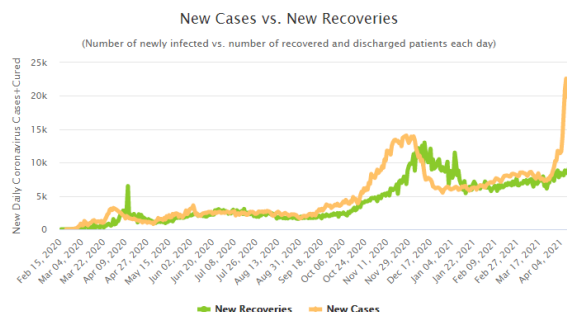
ghamamy@isu.ac.ir

۱. این مقاله در همایش بین‌المللی «بحران کرونا و مسؤولیت‌های حقوقی و اخلاقی مربوط به سلامت همگانی» که توسط پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در آبان‌ماه ۱۳۹۹ برگزار شده، ارائه گردیده است.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی می‌باشد.

۱. مقدمه

بیماری کرونا ویروس که یک سندروم حاد تنفسی است از زمانی که جنبه همه گیری (پاندومیک) پیدا کرده است به عنوان یک تهدید سلامت عمومی در جهان به حساب می آید. بنابراین دولت ها در سطح ملی اقدامات متعددی را با جنبه حمایتی (تأمین کالاهای درمانی، استقرار نظامات خاص تأمین اجتماعی و حمایت از آسیب دیدگان)، پیشگیرانه بهداشتی (تأمین کالاهای ضد عفونی و ماسک)، محدودیت ز (ممنوعیت تجمع، الزام به قرنطینه، عدم سفر، مجازات ناقضین دستورالعمل ها و ...) به اجرا گذاشته اند. مجموعه این اقدامات به ویژه اقدامات محدودیت ز برای قطع زنجیره انتقال بیماری، از مهم ترین مباحث حقوقی برای حفظ سلامت عمومی و جلوگیری از اضرار به غیر - وفق اصل چهلم قانون اساسی - محسوب می شوند که لازم است دولت ها در اعمال آنها اصول و ضوابطی را رعایت کنند. این اصول حقوقی از یک سو ناظر به الزامات کلی همانند لزوم تصویب این محدودیت ها توسط مرجع ذی صلاح است و از سوی دیگر محدودیتی است که نسبت به انواع حق ها به طور موردی اعمال می گردد که از این جهت حق ها به حق های قابل تحدید و حق های غیر قابل تحدید (rights no-derogable) و به بیانی دیگر قابل سلب و غیر قابل سلب (Inalienable rights) تقسیم می گردند که لازم است هم در مقام وضع و هم در مقام اجرا مورد نظارت اساسی، اداری و قضایی قرار بگیرند.

مضاف بر این محدودیت ها، چارچوب هایی ناشی از اقتضات حکمرانی اسلامی نیز وجود دارد که مانع آن می شود که برخی

از امور مشمول رویکردهای عرفی و لاییک در اعمال محدودیت ها گردند که از این موارد باید به تعظیم شعائر اسلامی اشاره کرد. تعظیم، احیاء و اقامه شعائر دینی، علاوه بر تکلیف شرعی به نوعی امری عرفی در سنت ایرانیان و امری عمومی به عنوان عامل وفاق و تأمین عنصر همبستگی ملت و حتی فراتر در رویداد اربعین امری فراملی است. بدین ترتیب با رعایت الزامات بهداشتی، درخصوص برگزاری شعائر دینی از جمله چنین مراسمی در شرایط بیماری کرونا چه باید کرد؟ آیا تدابیر و اقدامات دولت و ستاد ملی مبارزه با بیماری کرونا به شرح زیر منطبق بر الزامات حکمرانی در جمهوری اسلامی است:

۱. تعطیلی مساجد؛

۲. تعطیلی نمازهای جمعه؛

۳. تعطیلی مشاهد مشرفه و امکان سفر به سمت شهرهای زیارتی و نه سایر شهرهای تفریحی؛

۴. سخت گیری های شدید و بی ثبات نسبت به عزاداری های و مراسمات دینی حضوری و لغو برنامه ها در مساجد و حسینیه هایی که قبلاً با سقف بیشتر از شش متر مجاز بود که انتقاد بسیاری از مسئولان و فعالان مذهبی از جمله بیان صریح حجت الاسلام جلالی، معاون فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی را در برنامه زنده تلویزیونی با انتقاد از این تصمیم ها، دو روز مانده به محرم موجب شد (۱).

۵. تعطیلی کلیه برنامه های حضوری داخلی اربعین.

این رویکرد عرفی ستاد ملی کرونا، موجبات اعتراض و انتقاد عامه مردم، بسیاری از نخبگان، نهادهای مذهبی (۳) و برخی از مسئولان (۴) را با وجود خویشتنداری و قانونمداری، فراهم کرده است. این در حالی است که رئیس جمهور به عنوان ریاست ستاد ملی مبارزه با کرونا، اظهاراتی متفاوت با تصمیمات این ستاد دارد. «رئیس جمهور با اشاره به اینکه برگزاری عزاداری ماه محرم و احترام به خاندان رسالت برای ما اهمیت دارد، گفت: «عاشورا باید زنده باشد و مراسم عزاداری امام

حسین (ع) هم باید با رعایت تمامی دستورالعمل‌های بهداشتی انجام شود» (۲).

۲. مواد و روش‌ها

این مقاله در حوزه فقه و حقوق، با روش توصیفی تحلیلی و با به کارگیری شیوه کتابخانه‌ای در جمع‌آوری داده‌های مرتبط با تعظیم شعائر و وظایف حاکمیت در دوره شیوع بیماریها به رشته تحریر درآمده و در این راستا به بررسی مصوبات ستاد ملی مبارزه با بیماری کرونا پرداخته است.

۳. یافته‌ها

کرونا ویروس یک خطر قطعی برای حیات انسانی به وجود آورده که البته می‌توان با رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی، ضمن تداوم حیات اجتماعی، مانع از شیوع و سرایت آن شد. کما اینکه ارائه خدمات عمومی حضوری و بسیاری از تعاملات زندگی جمعی در مدت فراگیری این بیماری با تغییراتی و با استفاده از ظرفیت محیط‌های روباز یا فضای مجازی ادامه یافت. با این وجود مسئله مقررات راجع به محدودیت‌های بیش از حد سخت‌گیرانه نسبت به شعائر مذهبی، یک چالش در حکمرانی دینی محسوب می‌گردد. برای رفع این چالش می‌توان مستند به الزامات فقهی و قانونی از جمله، عدم امکان سلب آزادی‌های مشروع، قاعده تناسب، قاعده تقدیر، قاعده منع تبعیض و قاعده رفتار منصفانه، یک تعادل عقلایی بین دو محذور مخاطره بیماری و تعظیم شعائر مذهبی ایجاد کرد.

۴. تعظیم شعائر دینی

۴-۱. مفهوم شعائر دینی: شعائر که جمع شعیره یا شعار است، به معنای علامت، نماد و نشانه ظاهری است. «شعائر هر چیزی را که نشان ویژه‌ای برای خدا و دین خدا دارد فرا می‌گیرد. شعائر شامل هر چیزی که احترام ویژه‌ای دارد می‌شود» (۵) خاستگاه تشریع تعظیم شعائر، بلکه لزوم آن، نص صریح آیه

۳۲ سوره حج (ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ) و آیه ۲ سوره مائده (لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ) است. «علما مصادیق خارجی و عینی بسیاری را برای شعائر اسلام ذکر کرده‌اند مانند: نماز، روزه، حج، زکات، اذان، اقامه و دیگر مراسم و شعارهای اسلامی، که یک مسلمان به واسطه آن از دیگران متمایز می‌شود» (۶). علاوه بر این مصادیق، «نماز جمعه، نماز اعیاد فطر و قربان و مراسم عزاداری ایام محرم و صفر» از جمله شعائر دینی محسوب شده‌اند (۷).

۴-۲. تعهد حکومت اسلامی به تعظیم، احیا و اقامه شعائر

دینی: دولت جمهوری اسلامی ایران هم بر اساس موازین اسلامی به عنوان یک حکومت اسلامی و هم بر اساس الزامات قانونی متعهد به تعظیم، احیا و اقامه شعائر دینی است که در ادامه به هر دو تعهد دولت اشاره خواهیم کرد:

۴-۲-۱. تعهد فقهی حکومت اسلامی: ضرورت تعظیم شعائر توسط حکومت اسلامی، امری اجماعی میان فقهای عامه و خاصه است بر این اساس تعظیم شعائر اسلامی از جمله موازین اسلامی است چرا که دال بر انجام اهم احکام اجتماعی دین مبین اسلام است. از همین رو امام خمینی (ره) تأکید می‌کند: «اگر ما سی و چند میلیون جمعیت در این دهه محرم، که وسیله‌شان را خدا برای ما فراهم کرده است و آنقدر ائمه اطهار راجع به این‌طور امور سفارش فرموده‌اند و آن‌طور ثواب‌ها را خدای تبارک و تعالی برایش مرتب فرموده است، اگر ۳۵ میلیون جمعیت در این ماه محرم، در این دهه محرم، اجتماعات داشته باشند، خطبا هم بروند مسائل روز را برایشان بگویند و تعزیه بگویند و گریه بکنند برای سیدالشهدا، این یک شعاری است؛ یک شعار الهی است. «امروز دیگر ما انقلاب کرده‌ایم، روضه دیگر لازم نیست» از غلط‌هایی است که تو دهن‌ها انداخته‌اند؛ مثل این است که بگوییم امروز ما انقلاب کرده‌ایم، دیگر لازم نیست که نماز بخوانیم. انقلاب برای این است. انقلاب کردیم که شعائر اسلام را زنده کنیم، نه انقلاب کردیم که شعائر اسلام را بمیرانیم. زنده نگه داشتن عاشورا

یک مسئله بسیار مهم سیاسی - عبادی است. عزاداری کردن برای شهیدی که همه چیز را در راه اسلام داد[۵]، یک مسئله سیاسی است؛ یک مسئله‌ای است که در پیشبرد انقلاب اثر به سزا دارد. ما از این اجتماعات استفاده می‌کنیم» (۹).

با در نظر گرفتن مفهوم شعائر که نماد دینداری در جامعه اسلامی است و مصادیق آن که همه از واجبات دینی به ویژه احکام اجتماعی هستند عقلاً هیچ تردیدی در خصوص تعهد حکومت اسلامی به برپایی این امور باقی نمی‌ماند کما اینکه آیات و روایات نیز بر آن دلالت می‌کند. «احیاء و ترویج این شعارها، از وظایف دولت اسلامی است. و بر همین اساس، اهل ذمه (کفاری که در پناه اسلام و در کشور مسلمین به عنوان ذمی و معاهد زندگی می‌کنند) حق تظاهر به انجام اعمال غیر اسلامی از قبیل تظاهر به روزه‌خواری، استعمال مشروبات مست‌کننده و گوشت خوک، و یا به صدا درآوردن ناقوس کلیساهای، بدون اجازه دولت اسلامی را ندارند. این اعمال، خلاف شعائر اسلامی است؛ در کشورهای اسلامی باید شعائر اسلامی رواج پیدا کند، نه غیر آن» (۶).

در واقع به جهت آن که از مصادیق اهم معروف اقامه شعائر است و امر به معروف از مهم‌ترین تکالیف مردم و از مبانی تأسیس دولت اسلامی است دولت و مردم موظف به تعظیم، احیا و اقامه شعائر می‌باشند. «بر اساس نظر فقها، تعظیم و اقامه شعائر اسلامی، نه فقط وظیفه مردم، بلکه از اموری است که اساساً توسط حکومت اسلامی امکان تحقق دارد. از این رو دولت اسلامی موظف است در راستای رشد و تکامل معنوی افراد [تکلیف بند ۱ اصل سوم قانون اساسی] نسبت به بزرگداشت نمادها و شعائر دینی و توسعه آن حتی از بیت‌المال - از یک طرف و مقابله با ممتنعان از اقامه و ترویج آن از سوی دیگر - همت گماشته و در شرایط خاص مبارزه عملی کند. همچنین به دلیل اهمیت فوق‌العاده تعظیم شعائر اسلامی براساس روایات [مانند روایتی از امام صادق (ع) که می‌فرمایند: «لَوْ أَنَّ النَّاسَ تَرَكَوا الْحَجَّ لَكَانَ عَلَى الْوَالِي أَنْ يُجْبِرَهُمْ عَلَى ذَلِكَ

وَعَلَى الْمَقَامِ عِنْدَهُ وَلَوْ تَرَكَوا زِيَارَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَكَانَ عَلَى الْوَالِي أَنْ يُجْبِرَهُمْ عَلَى ذَلِكَ وَعَلَى الْمَقَامِ عِنْدَهُ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ مَالٌ أَنْفَقَ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْتِ مَالِ الْمُسْلِمِينَ»]، حاکم اسلامی می‌تواند در صورت امتناع مردم از اقامه حج و زیارت پیامبر اسلام (ص) ایشان را اجبار کند و در صورت فقدان بضاعت مالی مردم، حقوق ایشان را از بیت‌المال بپردازد» (۷). بنابراین همان‌طور که اقامه شعائر از مبانی موجه دولت اسلامی است، تداوم مشروعیت این دولت و عنصر بنیادین حاکمیت در آن که اقتدار عمومی است نیز باید برای حسن تضمین این نهاد به کار گرفته و برای آن هزینه شود. «دولت اسلامی وظیفه دارد از مکتب و معارف اهل بیت (ع) و نمادها و نشانه‌های آن یعنی شهرهای اسلامی مانند کربلا، نجف، مشهد، قم، سامرا و ...، روایات، مرقد امامزادگان، حسینیه‌ها، عزاداری‌ها، ادعیه، زیارتگاه‌ها و ... حراست و نگهداری کند و از هرگونه گزند و آسیب محافظت و پاسداری کرده، و با متجاوزان به مکتب اهل بیت (ع) با شدت عمل برخورد کند» (۷).

جهت دیگری که از حیث فقهی می‌توان به ضرورت اقامه شعائر توسط دولت اسلامی اشاره کرد حفظ نظام است. مبتنی بر روایات از جمله روایت فضل ابن شاذان در خصوص علل ضرورت حکومت برای مردم [«يُقِيمُ فِيهِمُ الْحُدُودَ وَالْأَحْكَامَ»] (۸) و اجماع فقها، حفظ نظام، شرعاً و عقلاً از اوجب واجبات است و این نظام علاوه بر لزوم حفظ امنیت و پاسداری از مرزها، شامل حفظ احکام و سنن، تعلیم و تربیت دینی، جلوگیری از بدعت و فساد اعتقاد و اجرای احکام اسلامی می‌گردد. بنابراین با توجه به جایگاه لزوم اقامه شعائر اسلامی که از مبانی تشکیل حکومت و ارکان نظام محسوب می‌گردد «در مقام تراحم میان حفظ نظام و سایر احکام، حفظ نظام و اساس آن را بر همه احکام شرعی مقدم دانسته‌اند» (۷). در نتیجه آنچه بدیهی است حکومت اسلامی، باید نسبت به اقامه شعائر دینی دارای «غیرت» باشد و لازم است همواره شرایط و سازوکارهایی را تمهید نماید تا از تعطیلی این شعائر

جلوگیری کند چرا که اختلال در اجرای آنها، اختلال در نظام محسوب می‌گردد.

با طرح این مقدمات این سؤال طرح می‌شود که در شرایط بیماری کرونا آیا می‌توان شعائر دینی از جمله مراسم مربوط به برگزاری عزاداری‌ها، زیارت مشاهد مشرفه و رویداد اربعین را تعطیل کرد؟ لازم به ذکر است که موضوع این تعطیلی‌ها در تصمیمات ستاد ملی مبارزه با بیماری کرونا، ناظر به عزاداری‌های حسینی در ایام محرم و صفر بوده که اعتراضات عمده‌ای را در عین محجوب بودن مؤمنین در رعایت نظم برانگیخت. در واقع «عاشورا، مظهر قیام علیه استبداد و ستم، را همان عزاداری‌ها [زنده] نگه داشته‌اند، و لذا اینها به عنوان شعائر اسلام و مذهب، باید حفظ شوند» (۶). این رویکرد، اعتقاد عمیق عموم فقهی شیعه نیز هست که اینک حضرت امام خمینی (ره) در لزوم برپایی عزاداری‌ها و سنن اسلامی که عامل حفظ عقاید دینی بوده‌اند بیان می‌کنند: «در این ماه محرم و صفر، که ماه برکات اسلامی است و ماه زنده ماندن اسلام است، باید ما محرم و صفر را زنده نگه داریم به ذکر مصائب اهل بیت - علیهم‌السلام - که با ذکر مصائب اهل بیت - علیهم‌السلام - زنده مانده است این مذهب تا حالا؛ با همان وضع سنتی، با همان وضع مرثیه سرایی و روضه‌خوانی ... ما باید حافظ این سنت‌های اسلامی، حافظ این دسته‌جات مبارک اسلامی که در عاشورا، در محرم و صفر، در مواقع مقتضی به راه می‌افتند، [باشیم؛] تأکید کنیم که بیشتر دنبالش باشند. محرم و صفر است که اسلام را نگه داشته است» (۹).

مقام معظم رهبری با فرض لزوم برگزاری این‌گونه مراسمات در عید سعید قربان بیان می‌کنند: «یک جمله من راجع به محرم بگویم؛ بحث [در مورد] محرم زیاد است و همین‌طور الان مدت‌ها است که هر کسی یک چیزی راجع به محرم می‌گوید. خب عزاداری را بالاخره به یک شکلی [برپا] می‌کنند؛ آنچه بنده می‌خواهم تأکید کنم این است که در عزاداری‌ها معیار آن

چیزی است که کارشناسان بهداشت به ما می‌گویند؛ [یعنی] ستاد ملی کرونا. خود بنده شخصاً هرچه آنها لازم بدانند مراعات خواهم کرد. توصیه من و تأکید من به همه کسانی که می‌خواهند عزاداری کنند - هیأت، آقایان حضرات منبری‌ها، صاحبان مجالس، مدّاح‌ها، نوحه‌خوان‌ها و دیگران - این است: هر کاری می‌کنید، [اول] ببینید آنها چه می‌گویند. یعنی ستاد ملی کرونا اگر چنانچه یک ضابطه‌ای را معین کرد برای عزاداری، همه ما موظفیم آن را عمل کنیم». (۱۳۹۹/۵/۱۰)

بدین ترتیب تردیدی در برگزاری این مراسمات وجود ندارد و ضمناً منظور از برگزاری، برگزاری فیزیکی و واقعی است نه مجازی. بنابراین مصوبات ستاد ملی کرونا هرچند لازم‌الاجرا ولی نظارت‌ناپذیر، نمی‌تواند منجر به تعطیلی شود اگرچه وضع دستورالعمل‌ها و شیوه‌نامه‌های محدودکننده ناگزیر و البته وفق اصول (۳۶)، (۷۹) و (۱۶۹) قانون اساسی باید در قالب قانون، منجر به تحدید حقوق شوند.

۲-۴. تعهد قانونی حکومت (دولت جمهوری اسلامی ایران):

به تصریح قانون اساسی از جمله مقدمه و اصول پنج‌گانه ابتدایی، جمهوری اسلامی ایران، یک «حکومت اسلامی» است. «اولین اصل و شاخصه مقدمه قانون اساسی ابتدای نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است. به بیان دیگر، قانون اساسی در پی تشکیل جامعه‌ای است که با بهره‌گیری از هدایت اسلام، نهادهایی را متناسب با نیازها و سنت‌های جامعه ایرانی تدوین کند. هر تعریفی که از نهاد در این بخش مد نظر باشد. نکته مهم آن است که قانون اساسی تلاش می‌کند همه نهادها را بر اساس اصول و ضابط اسلامی ساماندهی کند» (۷).

با توجه به اینکه شعائر دینی از مهم‌ترین و مسلم‌ترین الزامات دینی و احکام اجتماعی هستند که نسبت به تعظیم، احیا و اقامه آن توسط دولت و مسلمین بین فقها - اعم از عامه و شیعه - اجماع شکل گرفته و به حکم آیه ۵ سوره مائده، ترک آن موجب حرمت شناخته شده است (۱۰). بنابراین در

ج) عدم ایجاد محدودیت‌های عرفی و یا ممنوعیت‌هایی که موجب تضعیف شعائر می‌شوند که این هم از مصادیق ترک شعائر است.

۴-۳. چارچوب‌ها میزان محدودیت

اقامه و تعظیم شعائر، تکلیف - از نظر برخی فقها بین مستحبات موکده به ویژه مستحبات اجتماعی، با واجبات تفاوتی قائل نیستند (۱۳). - و البته حق شرعی همه مسلمانان است و در حکمرانی دینی بدیهی است که قواعد شرعی در مواردی و تحت شرایطی قابل تضییق است شرایطی که خود باید مبنای دینی داشته باشند. قاعده «الضرورات تبیح المحظورات» و یا «رفع ما اضطررا» حکم می‌کند که امر اضطراری، حکم تکلیفی را به اباحه تبدیل کند. مقدس اردبیلی در توضیح بیان می‌دارد: «اضطرار یعنی آنچه که نتوان بر آن صبر کرد یا نتوان آن را تحمل نمود» (۱۱). علامه حلی نیز در مقام تعریف مضطر می‌نویسد: «المضطر هو من يخاف التلف على نفسه» (۱۲) یعنی مضطر کسی است که از تلف خویش بیم داشته باشد. از این جهت این قاعده، یک قاعده ترخیصی امتنانی است که اجازه جایگزینی حکم ثانوی را می‌دهد. «مجرای این قاعده جایی است که احکام ثانویه جایگزین احکام اولیه می‌شوند... اگر برای فعلی، با توجه به حالات خاص برای مکلف مانند ضرورت و اضطرار حکمی در نظر گرفته شود، در اصطلاح، به آن «حکم واقعی ثانوی» می‌گویند. چنان‌که حکم اولی خوردن مال دیگری، حرمت است، اما با ظهور اضطرار، جایز می‌شود و حکم اولی آن، برداشته می‌شود. در موقعیتی که مکلف، به جهات خاصی مثل اضطرار، نتواند به حکم اولی عمل نماید، حکم ثانوی جایگزین آن می‌شود» (۱۶).

بنابراین وفق الزامات ناشی از قواعد ثانوی، از آنجا که پاندومی کروناویروس، بدون رعایت شیوه‌نامه‌ها، موجب نقصان و تلف جان انسان می‌گردد می‌توان شعائر دینی به ویژه اقامه عزاداری‌ها را محدود کرد. با وجود این، سؤال این است که

جمهوری اسلامی ایران که وفق مقدمه قانون اساسی و اصل چهارم، «اصل حاکمیت موازین اسلامی» پذیرفته شده است لازم است «اصل تعظیم و اقامه شعائر» بر همه بایسته‌ها مقدم و اولویت داده شوند مگر آنکه میزان دیگری از جمله احکام ثانوی یا حکومتی وجود داشته باشد. به علاوه وفق اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که مقرر می‌دارد: «در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند. [«و المومنون و المومنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنکر»]. لازم است دولت ملتزم به اقامه شعائر از طریق قانون‌گذاری، تعیین مقررات نماید. بنابراین ستاد ملی کرونا به عنوان بخشی از حکومت، باید ملتزم به الزامات فرا دستوری (موازین اسلامی موضوع اصول چهارم و هشتم) و مندرج در قانون اساسی برای تعظیم شعائر باشد. این تعظیم با توجه به تکلیف دولت در اصول سوم مبنی بر «ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی»، اصل چهارم مبنی بر «حکومت موازین اسلامی» و اصل هشتم مبنی بر «تکلیف همگانی مردم و دولت مبنی بر امر به معروف (تعظیم شعائر) و نهی از منکر (تعطیلی و اهمال در اقامه شعائر)» سه سطح دارد:

الف) تأمین و تخصیص اعتبارات عمومی برای اقامه و تعظیم شعائر؛

ب) به‌کارگیری اقتدارات عمومی برای جلوگیری از تعرض اشخاص (اعم از دولتی و خصوصی) به تعظیم و اقامه شعائر؛ چرا که «اگر تعظیم شعائر واجب هست که هست، پس اهانت به آن به طریق اولی حرام است، زیرا اهانت به آن بسی بدتر از ترک تعظیم آن است، بلکه بسیاری از لغوی‌ها و مفسرها در تعریف شعائر می‌گویند: شعائر چیزهایی هست که اهانت به آن حرام است، یعنی، این نیز حکم مهم‌تر آن است» (۵).

برای صیانت از جان افراد نسبت به سایر الزامات دیگر، میزان این محدودیت‌ها چقدر است؟

۱-۳-۴. نسبت به حق‌های شرعی: حق‌ها (ادعا، آزادی، مصونیت و قدرت) در تحلیل‌های حقوقی به دو دسته تقسیم می‌گردند حق‌هایی که قابل سلب هستند و حق‌های غیر قابل سلب. حق‌های غیر قابل سلب مبتنی بر مبانی و ماهیت هر دولت متفاوت است برخی این حق‌ها را حق‌های طبیعی می‌دانند و برخی دیگر بر فطری بودن این حق‌ها تأکید دارند. در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، شناسایی حق‌ها وفق اصل دوم قانون اساسی، مبنای فطری داشته و بر اساس ذیل اصل نهم قانون اساسی، «هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هرچند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند». بنابراین حقوق - به جز مواردی که قانون با رعایت الزامات موضوع اصول نهم و بیستم در نظر گرفته - محترم هستند و وفق اصل (۲۲) قانون اساسی مصون از تعرض می‌باشند و در شرایطی قابل تضییق و در مواردی که غیر بنیادین هستند قابل سلب می‌باشند. به عبارت دیگر «اگر امنیت ملی تهدید شود یا وضعیت اضطراری عمومی به وجود آید، دولت در تمامی مواقع باید به وضعیت به گونه‌ای پاسخ دهد تا خطر نقض تعهدات حقوق بشر به حداقل برسد» (۱۵). از این جهت در نظام حق‌ها، برای دولت «حد صلاح‌دید» قائل شده‌اند. یعنی دولت‌ها (حکومت) نمی‌توانند قوانین و مقررات و تصمیمات و اقداماتی را انجام دهند که حقوق را بدون وجود ضرورت‌هایی موجه سلب کنند. مبتنی بر همین منطق و وفق اصل حاکمیت قانون، شورای نگهبان در غیر قانونی بودن ممنوع کردن حق سفر و رفت و آمد شهروندان بدون وجود موجهات قانونی و عقلی و ضمناً شرعی در نظریه تفسیری شماره ۴۰۴۱ بیان می‌کند: «حق مسافرت و آزادی سفر از اعمال عادی و حقوق مسلم فردی و اجتماعی هر شخص است که طبق اصل ۲۰ قانون اساسی همگان از آن برخوردارند و برحسب بند ۷ اصل سوم قانون اساسی باید

تأمین شود. سلب این حق در شرایط عادی با موازین شرعی و قانون اساسی مغایرت دارد ولی نظر به وضع فوق‌العاده فعلی و جنگ تحمیلی با اکثریت آراء تأیید شد».

به علاوه همان‌طور که گفته شد برخی از حقوق بنیاداً غیر قابل سلب هستند همان‌طور که در بند «۲» ماده (۴) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ میلادی که ایران نیز به آن الحاق شده) به برخی از این موارد اشاره شده است. این حق‌ها «حق شرط‌پذیر» نیز نیستند.

در میان حق‌ها، «حقوقی همچون آزادی بیان و آزادی تشکیل اجتماعات به طور معمول فقط تا اندازه‌ای قابل اجرا هستند که این اجرا حقوق دیگران را مورد تجاوز قرار ندهد. بنابراین ممکن است میان اجرای متعارض دو دسته از حقوق، یک عمل توازن‌بخش وجود داشته باشد: فرد مبتلا به یک بیماری واگیردار خطرناک ممکن است به منظور صیانت از حق سلامت دیگران بازداشت شود ... در چنین وضعیت‌هایی باید در مورد حق اولویت‌دار تصمیم‌گیری شود ... به طور معمول حقوق غیر قابل تعلیق به حقوقی که دربردارنده گستره قابل ملاحظه‌ای برای صوابدید دولت هستند ترجیح داده می‌شوند» (۱۵).

بنابراین حق‌هایی وجود دارد که غیر قابل تعلیق و برخی با شداد و غلاظ بیشتری غیر قابل سلب هستند. در جمهوری اسلامی ایران، حق بر عبودیت و اجرای احکام اسلامی و تعظیم شعائر از جمله این حق‌ها با تصریح ذیل اصل نهم قانون اساسی است. یعنی غیر قابل سلب بوده و صرفاً می‌توان بعضاً و با ارائه دلایل توجیهی معقول و منطبق بر آموزه‌های دینی و فقهی، آنها را محدود کرد.

۲-۳-۴. قاعده تقدیر (محدود به ضرورت): برخی از کارگزاران دولتی (۱) با استناد به قاعده «الضرورات تبیح المحظورات»، مدعی لزوم تعطیلی شعائر دینی شده‌اند در حالی که باید به بخش تکمیلی قاعده نیز دقت کرد که مقرر می‌دارد: «الضرورات تُقَدَّرُ بِقَدَرِهَا» یعنی ضرورت کل حکم را تغییر نمی‌دهد بلکه متناسب با میزان ضرورت ایجاد شده می‌توان

تغییر حکم تکلیفی داد. «برای توضیح این قاعده، می‌توان گفت گاهی اوقات ضرورت، در انجام فعل حرام و یا در ترک فعل واجب است. عقل که ملاک دست برداشتن از حکم را وجود ضرورت می‌داند، در حد ضرورت، ترک حکم را تجویز می‌کند ولی بیش از آن عذری برای ترک حکم نمی‌بیند. به عنوان مثال اگر مدافع از حدود ضروری دفاع تجاوز کند، متجاوز محسوب می‌شود. اگر به شخص مدافع اجازه داده شود تا مهاجم را به هر نحوی که می‌خواهد دفع کند، مطمئناً نمی‌تواند قابل قبول باشد و دفاع، هرچند فی‌الجمله ضرورت دارد، اما از باب اینکه می‌گویند «الضرورات تقدر بقدرها» لازم است به مقدار ضرورت اکتفا شود و اگر کسی بخواهد از حد ضرورت تجاوز کند، متجاوز محسوب می‌شود» (۱۶). به علاوه آنکه قاعده دفع افسد به فاسد نیز چنین حکمی دارد «در دفع افسد نیز نباید از مقدار مورد نیاز برای برون رفت از حالت تراحم تجاوز شود و در نتیجه، در اینجا نیز باید به امر فاسد اکتفا کرد» (۱۶).

بنابراین قاعده «الضرورات تبیح المحظورات» مستمسک تعطیلی عزاداری‌ها نمی‌تواند باشد و باید به میزانی که خطر معمول واگیری بیماری کرونا برطرف می‌شود اکتفا کرد. در نتیجه تعطیلی مشاهد مشرفه و ممنوعیت برگزاری مراسمات، دسته‌جات و تعزیه‌ها و راهپیمایی‌های در فضای باز یا شبیه آن، با رعایت فاصله اجتماعی یا تنظیم سازوکارهای کنترل جمعیت حاضر در فضای باز، فراتر از قاعده است و از نظر شرعی و حتی ضرورت عرفی فراتر است. این اصل در متون حقوقی هم پذیرفته شده است به این ترتیب که «هر تعلیقی به «ضرورت‌های» ناشی از وضعیت محدود است یعنی فقط به میزانی محدود می‌شود که مطلقاً برای دستیابی به هدف ضروری می‌باشد؛ این شرط شامل «مدت، شمول جغرافیایی و گستره موضوعی» تعلیق می‌شود (۱۷).

۳-۴. اصل تناسب: اصل تناسب از اصولی است که مانع اتخاذ هر تصمیم یا انجام هر اقدامی توسط دولت می‌شود. ریشه این اصل را باید در نظام حقوقی کشور آلمان جستجو

کرد. این اصل از مفهوم دولت قانونی (Rechtsstaatlichkeit) در آلمان نشأت گرفته است که مطابق با آن حکومت اجازه دارد که حق‌های افراد را محدود کند؛ اما اولاً این اختیار باید در چارچوب قانون بوده و ثانیاً اعمال اختیارات قانونی منوط به رعایت اصل تناسب باشد (۱۸). در زمان فعلی، اصل تناسب در نظام حقوقی کشور آلمان، به عنوان یک «قاعده نانوشته دارای ارزش دستوری» (Unwritten Constitutional Rule) بر اصل حاکمیت قانون استوار است. علاوه بر کشور آلمان اعمال اصل تناسب در نظام حقوق اداری قالب کشورها از جمله اتحادیه اروپا و کشورهای فرانسه، آمریکا، انگلستان و ایران به عنوان اصل ثانویه حقوق اداری جهت کنترل اقتدارات دولت و ممانعت از سوء استفاده از صلاحیت یا استفاده بی‌ضابط جریان دارد. اصل تناسب در حقوق اداری به لزوم ارتباطی منطقی فی‌مابین اهداف اقدام عمومی و ابزار مورد استفاده برای دستیابی به آن اهداف می‌پردازد (۱۹). ایده مشخص اصل تناسب این است که اقدام اداری نباید برای رسیدن به هدف مورد نظر، پا را از آنچه ضروری برای رسیدن به آن است، فراتر بگذارد. این مفهوم در بیان لرد دیپلاک بسیار آشکارتر آمده است: «اصل تناسب اجازه نمی‌دهد برای شکستن فندق از پتک استفاده شود» (۲۰). بنابر اصل تناسب اگر هدف اقدام لازم و ضروری برای بیماری کرونا ویروس است، لازم است ارزیابی شود چه اقدامی برای مهار یا مدیریت ضروری و البته بیش از حد نیست.

اگر در نظر بگیریم که شرایط کرونا ویروس شرایط اضطراری است لازم است ضوابط این شرایط نیز رعایت شود. مطابق بند «۱» ماده (۴) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی «هرگاه یک خطر عمومی استثنایی (فوق‌العاده) موجودیت ملت را تهدید کند و این خطر رسماً اعلام بشود کشورهای طرف این میثاق می‌توانند تدابیری خارج از الزامات مقرر در این میثاق به میزانی که وضعیت حتماً ایجاب می‌نماید اتخاذ نمایند مشروط بر این‌که تدابیر مزبور با سایر الزاماتی که بر طبق حقوق بین‌الملل به عهده دارند مغایرت نداشته باشد و منجر به

صورت غیر موجه تغییر داده است؛ (۲) بسیاری از برنامه‌ها به دلیل عدم وجود امکانات و فضای، خودبه‌خود ناگزیر از لغو گردد (۱).

۴-۳-۴. لزوم اصل برابری و رفتار اداری منصفانه: برگزاری برخی مراسم‌های مربوط به سلبریتی‌ها، عدم ممانعت قاطع نسبت به مسافرت‌های پرحجم به شمال، برگزاری مسابقات ورزش‌های جمعی، تجمع گسترده در مراکز تفریحی و خرید (بازارها و پاساژها) و غیره توسط ستاد ملی مبارزه با کرونا و کمیته‌های مربوط از جمله کمیته اجرایی، نوعی بی‌توجهی نسبت به مخاطرات ناشی از اهمال ستاد را نشان داده و متقابلاً با تعطیلی عمده برنامه‌های دینی در ماه مبارک رمضان، برگزاری نماز در مساجد، حضور در مشاهد مشرفه، برگزاری عزاداری‌های ماه‌های محرم و صفر و شرکت در برنامه‌های ملی اربعین نوعی عدم اعتقاد به لزوم اجرای این برنامه‌ها که نمونه آنها در دهه محرم با رعایت دستورالعمل‌های سخت‌گیرانه بهداشتی انجام شد را نشان می‌دهد. در واقع تصمیمات یک‌جانبه ستاد ملی کرونا نقض هر دو اصل برابری و رفتار اداری منصفانه است.

۴-۳-۵. قاعده منع تبعیض: تبعیض به معنای ایجاد تفاوت بین گروه‌ها و افراد اجتماعی مختلف است. از این جهت دو نوع تبعیض وجود دارد: (۱) تبعیض روا و (۲) تبعیض ناروا.

تبعیض روا به معنای تبعیضی است که برای حمایت از برخی گروه‌ها که به جهتی نسبت به اغلب افراد جامعه امکانات کمتری دارند و یا دچار معلولیت و عقب‌افتادگی در به دست آوردن منابع هستند در نظر گرفته می‌شود. این نوع تبعیض باید اولاً موجه باشد و ثانیاً مبتنی بر قانون. تبعیض به نفع معلولان، کودکان و ایثارگران از این نوع است. نوع دیگر تبعیض، تبعیض ناروا است که شامل مجزا ساختن گروهی از گروه‌های دیگر اجتماعی است. این تبعیض ممکن است با ایجاد رانت به نفع یک گروه رخ دهد و یا متقابلاً با محروم کردن یک گروه از دسترسی به حقوقشان. عموماً این تبعیض

تبعیضی منحصر بر اساس نژاد - رنگ - جنس - زبان - اصل و منشأ مذهبی یا اجتماعی نشود. نظر به اینکه ایران به این میثاق در قالب یک ماده واحد ملحق شده است (۲۱) و در مانحن فیه نیز هیچ مغایرتی با الزامات قانون اساسی در آن وجود ندارد بنابراین، اجرای تدابیر مصوب ستاد ملی مبارزه با کرونا صرفاً محدود است به «میزانی که وضعیت حتماً ایجاب می‌نماید». در حالی که شاهد افراط و تفریط بوده و ضمناً رویکردهای عرفی باعث شده، نسبت به شعائر دینی و مذهبی موضع خارج از ضرورت اتخاذ شود به نحوی که یا اصل برنامه‌ها - همانند عزاداری روز اربعین ۱۳۹۹ - که با رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی برنامه‌ریزی شده‌اند به کلی لغو گردد یا الزامات با تغییرات مکرر، آنقدر سخت‌گیرانه طراحی شود که ضرورت نداشته باشد کما اینکه ابتدائاً در مساجد و حسینیه‌های دارای تهویه و سقف ۶ متر امکان برگزاری برنامه ممکن دانسته شده بود ولی به یکباره و ۴۸ ساعت قبل، برگزاری مراسمات در داخل مساجد و حسینیه‌ها ممنوع اعلام شد. (۱) این بی‌ثباتی ضمن آنکه از ویژگی‌های مقررات‌گذاری بد محسوب می‌گردد، نقض انتظار مشروع ماهوی نیز محسوب می‌گردد که از نگاه برخی حقوقدانان و البته ماده (۲) سند امنیت قضایی ابلاغی رییس قوه قضاییه (۲۲)، برای همه مقامات عمومی لازم‌الاتباع است یعنی وقتی رویه و تعهدی داده می‌شود نباید آن را نقض و به یکباره و بدون توضیحی قانع‌کننده تغییر داد. وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۲۱ مردادماه در آخرین جلسه ستاد پیگیری ویژه محرم که با حضور نمایندگان دستگاه‌های مختلف فرهنگی و رسانه‌ها برگزار شد، با انتقاد از اعلام مواضع مختلف درخصوص عزاداری محرم، رسماً اعلام کرد سخنگو و تصمیم‌گیر درخصوص برگزاری جلسات محرم، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی است و از این پس ایشان اعلام موضع خواهد کرد» (۱). مبتنی بر نظریه انتظار مشروع، خسارت وارده بر عهده نهادی است که تصمیم قبلی خود را بدون تغییر شرایط عینی جدید و به

با به‌کارگیری رفتاری ناشایست نسبت به گروه تفکیک‌شده همراه است. این تبعیض نه موجه است و نه مبتنی بر اصل حاکمیت قانون ماهوی. هرچند ممکن است قوانین و مقررات در سطح شکلی حاکمیت قانون این تبعیض را ایجاد کنند ولی مغایر با روح قانون اساسی (اصول متعدد از جمله از بیستم مبنی بر برابری همه افراد ملت) و بند «۹» اصل سوم قانون اساسی است که به عنوان تکلیف دولت (حکومت) مقرر می‌دارد: «رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی» و در بند (۱۴) مجدد تأکید دارد که باید دولت جمهوری اسلامی ایران برای «تأمین حقوق همه‌جانبه افراد از زن و مرد» به عنوان تکلیف بکوشد. تبعیض در همین معناست که مورد تقبیح قرار گرفته و قانون‌گذار - به معنای عام - ملزم است که از هرگونه وضع قانونی منجر به تبعیض ناروا اعم از مستقیم و غیر مستقیم بپرهیزد. ضمن آنکه در تبعیض الزاماً اثبات هدف و یا داشتن سوء نیت مثلاً داشتن رویکردهای لایبسیته منفی و خصومت با شاعر دینی لازم نیست. کما اینکه در اسناد بین‌المللی مانند مقاله‌نامه شماره (۱۱۱) سازمان بین‌المللی کار، صرف اثر تبعیض ناروا برای شناسایی تبعیض را کافی دانسته است. «اگرچه عبارت «تبعیض» در واضح‌ترین معنای خود، بر دشمنی یا غرض‌ورزی تکیه دارد؛ اما باید تعریف موسع‌تری از آن اتخاذ شود؛ چراکه اولاً رفتار زیانبار مبتنی بر تمایز و تفاوت، چه بسا در نبود دشمنی یا غرض‌ورزی نیز روی می‌دهد و ثانیاً تعریف یا اثبات غرض‌ورزی یا خصومت امری ذاتاً مشکل است» (۲۳). بدین ترتیب وقتی به عمده مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا و اجرای آنها دقت می‌کنیم تناقض جدی بین تعطیلی زیارتگاه‌ها، مساجد و مراسمات مذهبی و در عین حال باز بودن مراکز تفریحی و پاساژها، مراسمات دولتی و مربوط به سلب‌ریتی‌ها مشهود است. ضمن آنکه بسته شدن مکرر مسیر شهرهای زیارتی به ویژه مشهد مقدس - حرم امام رضا (ع) - به ویژه در روزهای پایانی ماه صفر در مقابل باز بودن مسیر شهرهای تفریحی شمال کشور، تبعیض ناروا در تصمیمات

ستاد را نشان می‌دهد. در چنین شرایطی تحمیل ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های سختگیرانه‌تر نسبت به عزاداران محجوب که البته پذیرای مصوبات ستاد نیز بوده‌اند تبعیض بلاوجه و مغایر اصل چهارم و بند (۹) اصل سوم قانون اساسی می‌باشد. البته جلوی این تبعیض ممکن بود با اعمال دادرسی شرعی (موضوع اصل چهارم)، دادرسی اساسی (به صورت ناقص و صرفاً نسبت به مصوبات مجلس موضوع اصول ۹۴ و ۹۶ قانون اساسی) و دادرسی اداری (موضوع اصل ۱۷۳) گرفته شود کما اینکه دیوان عدالت اداری در آراء متعددی - برای مثال دادنامه ۱۷۸۶ مورخ ۱۳۹۷/۹/۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری (۲۴) - مانع اجرای مصوبات موجب تبعیض ناروا شده است، اما در سند ایجاد ستاد ملی کرونا که در اسفند ۱۳۹۹ به تصویب شورای عالی امنیت ملی رسیده است نظارت قضایی نسبت به مصوبات این ستاد منع شده است.

۴-۳-۶. اصل انصاف و قاعده رفتار منصفانه: اصل انصاف در اعمال اداری به عنوان تکلیف نظام اداری و اخلاق حکمرانی در انجام وظایف (اقدامات و تصمیمات) حکم به «اتخاذ سیاست واحد» در اجرای صلاحیت‌گزینشی می‌کند. براساس اصل «رفتار منصفانه مقام اداری»، مقام اداری اعم از مقررات‌گذار و یا مجری، باید منصفانه وضع قاعده، منصفانه استماع و منصفانه اجرا نماید. او ملزم است حتی در فهم خود، «برداشت‌های منصفانه» ارائه دهد. انصاف نیز در اینجا به معنای عدم جانبداری، بی‌طرفی و رفتار یکسان (نفی یا اثباتاً) در مقابل دیگران به ویژه ارباب رجوع است که مبین حسن نیت مقام اداری در قبال اجرای وظایفش نیز می‌باشد (۲۵).

اصل انصاف در اعمال اداری به عنوان تکلیف کارمندان اداری در انجام وظایف (اقدامات و تصمیمات) وفق ماده (۹۰) قانون مدیریت خدمات کشوری (۱۳۸۶) به همراه اصل برابری مورد تصریح قرار گرفته است. ماده (۹۰) قانون مارالذکر حکم می‌کند: «کارمندان دستگاه‌های اجرایی موظف می‌باشند که وظایف خود را با دقت، سرعت، صداقت، امانت، گشاده‌رویی، انصاف و تبعیت از قوانین و مقررات عمومی و اختصاصی

هم لازم است از بیت‌المال هزینه کند بنابراین در شرایط کرونا، دولت چون مکلف به حمایت از اقامه شعائر است باید ایمنی و سلامت این برنامه‌ها را به هر طریقی از جمله پایش سلامت شرکت‌کنندگان، اعطای کالاهای بهداشتی و ضد عفونی محل برگزاری و ... تأمین کند تا امکان برگزاری آن وجود داشته باشد. البته پرواضح است تکلیف دولت حسب امکاناتی است که به‌عنوان وظیفه قانونی در حکومت اسلامی از وی انتظار می‌رود.

۲. مطابق اصل ۹، ۲۰ و ۲۲ قانون اساسی، حقوق افراد قابل تجاوز نیستند مگر به موجب قانون. بنابراین دستورالعمل‌های ستاد، با لحاظ اعتباری که دارند نمی‌توانند مگر به موجب سازوکارهای قانونی، حقوق افراد را تضییق و یا سلب کنند. به علاوه آنکه حقوق و آزادی‌های مشروع وفق اصل چهارم و اصل نهم حتی با وضع قانون هم قابل سلب نیستند و از مهم‌ترین حقوق و آزادی‌های شرعی، حقوق مسلمانان در تعظیم و اقامه شعائر دینی -البته با رعایت الزامات ضروری مربوط به شرایط حادث- است.

۳. قاعده‌الضرورات تبیح المحظورات، قاعده‌ای نیست که الزاماً منجر به رفع احکام و تکالیف گردد. بلکه صرفاً در جهت رفع خطر می‌توان حکم به ترک واجب داد. بنابراین اگر برگزاری شعائر با رعایت دستورالعمل‌ها و فاصله اجتماعی و ... انجام گردد هیچ دلیلی بر تعطیلی این مراسمات وجود ندارد.

۴. مطابق اصل تناسب، در شرایط اضطراری، نمی‌توان بیشتر از آنکه ضرورت ایجاب کند محدودیت وضع کرد. بنابراین محدودیت‌های اعمال‌شده بر مراسمات مذهبی که بیش از حد سخت‌گیرانه بوده‌اند موجه نیستند.

۵. مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا در عمل در مورد کنشگری‌های جمعی جامعه نسبت به مراسمات مذهبی، در حکومت اسلامی مرتکب تبعیض ناروا موضوع بندهای ۹ و ۱۴ اصل سوم قانون اساسی شده است. به علاوه آنکه مغایر با رفتار منصفانه نسبت به عموم جامعه نیز می‌باشد.

دستگاه مربوطه انجام دهند و در مقابل عموم مراجعین به طور یکسان و دستگاه ذی‌ربط پاسخگو باشند. هرگونه بی‌اعتنایی به امور مراجعین و تخلف از قوانین و مقررات عمومی ممنوع می‌باشد. ارباب رجوع می‌توانند در برابر برخورد نامناسب کارمندان با آنها و کوتاهی در انجام وظایف به دستگاه اجرایی ذی‌ربط و یا مراجع قانونی شکایت نمایند». این ماده متخذ از قانون ۱۹۹۳ فرانسه در باب تکالیف کارمندان است. مطابق فصل چهارم این قانون، بخش عمومی موظف به رعایت کرامت مراجعین، بی‌طرفی، صداقت، انجام صحیح امور و مسئولیت نسبت به کارمندان مادون و ... است. در این قانون رفتار منصفانه و بی‌طرفانه الزام شده است که «وظیفه بی‌طرفی، مسئولان را ملزم می‌کند تا تعصبات شخصی را از بین ببرند و در وظایف خود نگرشی بی‌طرفانه اتخاذ کنند» (۲۶). بدین ترتیب اداره (ساختار، مقامات و کارگزارانش) ملزم به رعایت اصل انصاف و رفتار یکسان نسبت به عموم مراجعین هستند.

بنابراین با لحاظ مصوبات ستاد ملی کرونا و تدابیر اجرایی کمیته‌های مربوط، شاهد نوعی جانبداری عرفی نسبت به امر اقتصاد، تفریحات مردم و اثر سیاست‌ها و رویکردهای لاییک و سکولار در مقابل الزامات مربوط به اقامه و تعظیم شعائر دینی براساس اصل چهارم قانون اساسی هستیم و نمونه آن باز بودن مراکز تفریحی، توریستی، خرید و امکان مسافرت به اماکن غیر دینی در برهه‌های مختلف درگیری با ویروس منحوس کرونا به ویژه روزهای سیاه پاییز ۱۳۹۹ و فروردین ۱۴۰۰ است. این جانبداری به نحو کاملاً آشکاری، مغایر اصل اقامه شعائر، مقررات‌گذاری براساس موازین اسلامی، رعایت موازنه بین محدودیت‌ها و ضرورات، انجام رفتار منصفانه و لزوم استقرار اداره خوب است.

۵. نتیجه‌گیری

۱. مطابق احکام اسلامی و الزامات قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران موضوع اصول سوم و هشتم، برای برپایی شعائر اسلامی، حکومت هم موظف است از اقتدارات استفاده کند و

۶. پیشنهاد

نظر به لزوم اعمال نظارت شرعی و قضایی بر همه مقررات و با توجه به عدم امکان نظارت اداری بر مصوبات ستاد ملی کرونا، لازم است از ظرفیت نظارت شرعی برای صیانت از اصل تعظیم شعائر استفاده کرد. با توجه به اطلاق اصل چهارم قانون اساسی، لازم است مقررات ستاد ملی کرونا مورد بررسی و نظارت شرعی نهاد فقههای شورای نگهبان موضوع اصل چهارم قانون اساسی قرار گیرد. این نهاد ملزم به پاسداری از شرعیت نظام و ابطال مصوبات مغایر با موازین اسلامی است.

References

1. www.farsnews.ir. 2010 (1399), news code: 13990528001047 & 13990528001047 & 13990528001047 & 13990528001047. [In Persian]
2. www.president.ir. 2010 (1399), news code: 25 116801. [In Persian]
3. www.hawzahnews.com. 2010 (1399), news code: 921762. [In Persian]
4. www.tasnimnews.com. 2010 (1399), news code: 2363328. [In Persian]
5. Farahi A. Research in Islamic jurisprudential rules, Tehran: Imam Sadiq (AS) University Press. 2011 (1390). 848 & 850. [In Persian]
6. Shakoori, Abolfazl, Political Jurisprudence of Islam, Second Edition, Qom: Bustan Ketab Institute. 1998 (1377). 117&131. [In Persian]
7. Kaabi A. Analysis of the Foundations of the Islamic Republic of Iran Based on the Principles of the Constitution. Tehran: Guardian Council Research Institute Publications (General Principles). [In Persian] 2015 (1394). 1: 162 & 163 & 165 & 208. [In Persian]
8. Allama Majlisi M. Bahar Al-Anvar. Qom: Eslami Publications. 1966 (1386). 23:32. [In Arabic]
9. Imam Khomeini (RA). R, Sahifa of Imam Khomeini (RA), 1998 (1376).13: 236-237. 15:330. [In Persian]
10. Tabarsi F. Majma` Al-bayan fi Qur'an. Tehran: Nasser Khosrow 1953 (1372). 3: 264. [In Arabic]
11. Ardabili, A. Zabdatol-Bayyan fi Ayat al-Ahkam, Qom: Maktab al-Jaafariya, 1983 (1403). 363. [In Arabic]
12. Allama Hilli H. Qavaid Al-Ahkam, Tehran: Ismailian Institute. 1966 (1386). 4: 162. [In Arabic]
13. Kashani A. Bada'i al-Sanaie`. Qahere: Dar al-Fikr letabaè va al-nashr, al-tozi. 1989 (1409). 1: 147. [In Arabic]
14. Motamedi H. Traditional mourning of Shiites: in the homes of scholars and seminaries and countries of the world: research and history, the era of Zohur. 1999 (1378).7: 52 & 57. [In Persian]
15. Smith, Ronak. M, Rules of International Human Rights, translated by Fatemeh Kayhanlou, Tehran: Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, 2009 (1388). 213& 214 [In Persian].
16. Jafar H, Ganjali M, Afshari M. A Study of the Rule of the Necessities of Appreciating Destiny, Jurisprudential and Philosophical Studies. 2016 (1395). (28). 56& 72 [In Persian].
17. General Comment of the Human Rights Committee, No. 29, paragraph 4. 2001.
18. Zarei. M, Moradi Berlian, M. The concept and position of the principle of proportionality in administrative law with a special focus on the legal system of the European Union. Quarterly Journal of Public Law, 2014 (1393); (66). 151. [In Persian]
19. Thomas R. legitimate expectations and proportionality in administrative law. oxford-Portland, Oregon press. 2000 .77.
20. Anthony G. UK Public Law and European Law. Oxford press. 2002. 7.
21. Law on Permitting the Accession of the Government of Iran to the International Covenant on Civil and Political Rights. approved on February 17. 1975.
22. Judicial Security Document 2020 (1399) (announced by the Head of the Judiciary).
23. Vijeh M; Najabatkah M. Analysis of the Concept of Unjustified Discrimination with Emphasis on the Judicial Procedure of the General Assembly of the Court of Administrative Justice, Tehran: Quarterly Journal of Legal Research, 17 (66). 2014 (1393). 173. [In Persian]
24. Judgment 1786 dated 6/9/1397 of the General Assembly of the Court of Administrative Justice. [In Persian]
25. Cibinic J, Nash Jr, Ralph C, Nagle J. Administration of Government Contracts, CCH Incorporated. 2006. 298.
26. la loi du 13 juillet 1983 (nouvelle fenêtre).

MfJ

Medical Fighh Journal

2020; 12(42): e3

Journal Homepage: <http://journals.sbm.ac.ir/en-mf>

ORIGINAL RESEARCH

The challenge of establishing religious rites and regulations approved by the National Anti-Corona Headquarter

Seyed Mohamad Mahdi Ghamami^{1*}

1. Assistant Professor, Department of Public and International Law, Faculty of Islamic Studies and Law, ISU University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article history:

Received: 15 December 2020

Accepted: 19 February 2021

Published online: 20 May 2021

Keywords:

National Headquarters of
Administrating Coronavirus
Bowling of rites
Coronavirus

* Corresponding Author: Seyed
Mohamad Mahdi Ghamami

Address: Faculty of Islamic Studies and
Law, ISU University, Tehran, Iran.

Email: ghamamy@isu.ac.ir

ABSTRACT

Background and Aim: Coronavirus which has killed many people around the world, is a threat to public health. In this regard, most countries have imposed restrictions to control and manage this disease and is legally necessary to comply with the requirements and frameworks in these restrictions. Some of these frameworks, such as the need to uphold the rule of law, are general and the others are related to the structure and nature of governments. In Iran observance of Islamic regulations in accordance with the fourth principle of the Constitution is one of the most important requirements. Considering the approvals of the National Headquarters of Administrating Coronavirus, we are witnessing a simultaneous violation of the contents of the Constitution, including the third and fourth principles, so that the religious rites are not observed as a consensus among social rules and there is a contradiction in these limits between non-religious and religious gatherings. The present article seeks to examine the limits of the government's authority to impose restrictions on the performance of religious ceremonies and the bowing of rites.

Materials and Methods: The present study, based on the library method, collects data contained in legal jurisprudential texts in relation to bowing of religious rites and also the scope of government's duties during the outbreak of diseases. It uses a descriptive-analytical method to review different views and by referring to rules such as "non-discrimination", "fairness" and "proportionality" has tried to provide a suitable solution to resolve the contradiction between bowing of rites and eliminating the risk of disease.

Conclusion: The findings of the article indicate that in the period of corona outbreak, various legal jurisprudential principles including the rule of destiny, the rule of Islamic regulations, the principle of proportionality, the principle of non-discrimination and the principle of fair behavior have not been observed by the National Headquarters of Administrating Coronavirus and it is necessary for the proposals of the members of this headquarters to be reviewed by religious and judicial experts before approval in order to create a relative balance between eliminating the risk of disease and bowing of religious rites.

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Cite this article
as:

Ghamami S M M. The challenge of establishing religious rites and regulations approved by the National Anti-Corona Headquarter. *Med Fighh J* 2020; 12(42): e3.